

Iedereen heeft er op zijn tijd last van: het writer's block, met het grote staren naar een maagdelijk wit vel papier of een vloer bezaaid met propjes tot gevolg. Niet weten wat je wilt schrijven, hoe de eerste zin moet klinken, het zijn veel voorkomende problemen van schrijvers.

Kinderen hebben daar geen last van. Optimistisch beginnen ze hun schrijftaken, soms met een zeldzaam vertrouwen in het eigen kunnen. Gelukkig maar, want schrijven is al moeilijk, maar leren schrijven nog veel meer. Een beetje optimisme en een naïef vertrouwen in eigen kunnen heb je wel nodig om het te leren. Waar leerlingen in het voortgezet onderwijs maar hoogst zelden bij het schrijven hulp van anderen in kunnen of mogen roepen of samen teksten schrijven, is het samen schrijven voor leerlingen, die nog moeten leren schrijven een effectief, maar nog weinig gebruikt middel. In dit artikel worden de voordelen van dit samen schrijven voor het voetlicht gebracht.

Schrijven is een uitermate ingewikkeld proces. Leerlingen moeten leren om aan veel verschillende dingen tegelijk te denken en om verschillende vaardigheden gelijktijdig uit te voeren.

Ze moeten leren een schrijfplan te maken, zich te oriënteren op de schrijfpdracht, het doel van de te schrijven tekst en op het onderwerp waarover geschreven moet worden. Ze moeten leren zich af te vragen wat ze al weten over het onderwerp, hoe nieuwe informatie verzameld kan worden en hoe die informatie in een tekst gestructureerd kan worden. Op het moment dat leerlingen gaan schrijven, moeten ze leren nadenken over het publiek waarvoor ze gaan schrijven. Je schrijft voor oma nu eenmaal anders dan voor een vriendinnetje. Verder is het vinden van de goede woorden en het formuleren van goede zinnen nog lang geen automatisme voor leerlingen op de basisschool en heeft elk stelproduct – een brief, gedicht, verhaal – zijn eigen vormeisen, die kinderen moeten leren herkennen en gebruiken. Met name jonge kinderen moeten tijdens het schrijven ook nadenken over de penvoering en schrijfhouding, als er met een pen geschreven wordt en anders is de weg vinden op een toetsenbord, meestal ook nog geen automatisme. En dan is er, tot slot, ook nog de spelling die veel aandacht vraagt.

Het zichzelf tijdens het schrijven van een tekst monitoren op al die processen is voor onervaren, jonge schrijvers moeilijk. Het risico van een overbelast korte termijngeheugen ligt al snel op de loer. Wetenschappelijke literatuur spreekt in dit verband van een 'cognitive overload'.¹ Als onervaren schrijvers moeten leerlingen tijdens het schrijven aan te veel verschillende dingen tegelijk denken.

De moderne schrijfdidactiek schrijft daarom een meer procesgerichte en cyclische benadering voor. Leerlingen kunnen niet een tekst beginnen, om deze vervolgens foutloos qua inhoud, stijl, vorm en spelling in een keer uit te schrijven. Er moet tijdens het schrijfproces geherstructureerd worden, gereviseerd, geschrapt, herschreven en verbeterd worden, om de tekst uiteindelijk 'in het net' te kunnen schrijven.

In al die stappen of fases kunnen leerkrachten instrueren, hardop voordoen, voorbeeldteksten bespreken en feedback geven op producten en processen.

Helaas gaan de meeste leraren in het basisonderwijs bij het geven van schrijfpdrachten en bij het ondersteunen van leerlingen klakkeloos uit van wat hen door de taalmethoden wordt voorgeschreven. En dat stemt nog niet tot vrolijkheid. 'Als je de stelmethode goed volgt, heb je zeker uitval!' is bijvoorbeeld de mening van onderzoekster dr. Mieke Smits.² In de stellingen uit de huidige generatie taalmethoden komen leerlingen zelden met de totale schrijfcyclus van het procesgericht schrijven in aanraking.³ Het is zelfs nog schrijnender. In bijna alle taalmethodes wordt er van leerlingen verwacht dat ze in een enkele stelles van 30 tot 45 minuten een hele tekst schrijven. Soms moeten leerlingen in die tijd zelfs meerdere teksten afleveren. Het zijn onmogelijke opdrachten voor zulke korte perioden. Daarom is het verstandig om het schrijven van een tekst over meerdere stellingen te verspreiden, zodat leerlingen leren om aandacht te besteden aan het reviseren en verbeteren van hun producten. Het verstandige advies om meer voor kwaliteit dan voor kwantiteit te gaan, geldt ook hier.

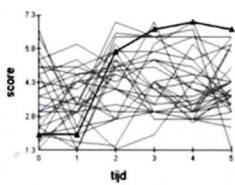
De Vlaamse onderzoekster Lieve Verheyden (2011) heeft belangwekkend onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van de schrijfvaardigheid van kinderen.

Zij liet leerkrachten leerlingen van acht à negen jaar instructie geven in het schrijven van verhalende teksten naar aanleiding van strips, die telkens uit een aantal opeenvolgende tekeningen bestonden. De leerlingen schreven gedurende het jaar verschillende van dit soort verhaaltjes. Van zes meetmomenten in het jaar werden de producten verzameld en voor het onderzoek beoordeeld op een aantal categorieën: de rijkdom van de woordenschat, de complexiteit en correctheid van de zinsbouw, spelling, de correctheid en adequaatheid van de verwijzingen naar hoofdpersonages, de communicatieve effectiviteit en de volledigheid en correctheid van de inhoud.

¹ Zie bijvoorbeeld de *cognitive process theory of writing* van Flower & Hayes, 1981.

² Deze uitspraak deed Mieke Smits tijdens een studiedag over steldidactiek van het netwerk van Taalspecialisten van schoolbegeleidingsdiensten, oktober 2009.

³ Drs. Theo Pullens is met een promotieonderzoek bezig naar stelonderwijs aan leerlingen in groep 8, op basis van het programma TIO van Dr. Ad Bok.

Verheyden toonde aan dat het leren schrijven van leerlingen met vallen en opstaan gaat. Waar leerkrachten, onderwijskundigen, methodeontwikkelaars en, niet in de laatste plaats, inspecteurs ervan uitgaan dat er daarbij

sprake zou zijn van een geleidelijke positieve groei in de prestaties van de kinderen, toont Verheyden aan dat het chaos troef is. Het is veelbetekend dat de onderzoekster de grafiek waarin zij haar bevindingen visualiseert, het 'spaghetti'-model noemt. De grafiek toont aan dat (bijna) alle leerlingen momenten met kwalitatief goede stelproducten afwisselen met momenten waarop het schrijven van een goede tekst mislukt. De wisselvalligheid verklaart Verheyden met behulp van de Dynamic Systems Theory. Het schrijven van een goede tekst is voor alle leerlingen zó moeilijk dat leren schrijven niet gezien kan worden als een geleidelijk en lineair verlopend proces, dat langzaam maar zeker van een leerling een goede schrijver maakt.

Dit inzicht is belangrijk en baart zorgen als we ons beseffen dat in kringen van politici steeds vaker de roep te horen is om ook voor het stellen methode-onafhankelijke toetsen voor te schrijven om ook op dit taaldomein de opbrengsten van het onderwijs objectief en valide in kaart te kunnen brengen. Als chaos en het 'spaghetti'-model de beste weergaven zijn van hoe leerlingen presteren tijdens het proces van het leren schrijven, dan ligt de toevalligheid van toetsscores bij het in kaart brengen van schrijffprestaties van leerlingen met een (eventuele) nieuwe (Cito-)schrijftoets voor de hand.

Leren schrijven is dus geen lineair, geleidelijk verlopend proces; het moet als een cyclisch proces benaderd worden, dat met vallen en opstaan geleerd wordt. Bij het beginnend schrijven is het een kwestie van 'alle hens aan dek'. Er moet zóveel gebeuren, aan zoveel gedacht worden en dan ook nog allemaal gelijktijdig. Toch levert het soms opmerkelijke succesjes op en het is zeker dat zulke succesjes frequenter voorkomen als er tijd aan het leren schrijven besteed wordt, goede instructie en feedback gegeven wordt en – heel belangrijk – als er niet voor de prullenbak geschreven wordt, maar geschreven teksten 'echt' gepubliceerd en gelezen worden. Leerkrachten zouden zichzelf het principe voor moeten houden dat een tekst niet geschreven is als hij niet gelezen is. Schrijven voor 'het echie' biedt de beste motivatie. Het maakt de tekst voor kinderen betekenisvol en de opdracht functioneel. Zo schrijf je een brief niet in een schrift, maar op briefpapier en verstuur je hem in een enveloppe met adressering en postzegel.

In Engeland heeft Ros Fisher e.a. (2011) veel onderzoek gedaan naar het samen schrijven van leerlingen. Zij laat zien dat leerlingen elkaar daarbij effectief kunnen ondersteunen. In haar onderzoek naar de relatie tussen 'small group talk' en schrijven heeft ze leerlingen laten samenwerken in groepjes van twee, drie of vier leerlingen. Het overleg over een tekst die samen geschreven moet worden, levert betere pro-

ducten op dan wanneer leerlingen individueel teksten moeten schrijven.

Fisher e.a. beschrijven drie belangrijke voordelen van deze benadering:

1. Samen overleggen over een te schrijven tekst helpt kinderen bij het genereren van ideeën voor hun teksten;
2. Het overleggen in groepjes geeft kinderen ook de kans om eerst mondeling in woorden te zeggen wat daarna opgeschreven moet worden. Dit vooraf verwoorden van wat je wilt schrijven, faciliteert het schrijven. Fisher e.a. noemen dit 'writing aloud'. Het betekent ook dat leerlingen hun geschreven teksten aan elkaar voorlezen en tot revisie van hun teksten over gaan, als ze horen dat de tekst nog niet helemaal 'klinkt' zoals het zou moeten klinken;
3. Het werken in kleine groepen stimuleert ook de metacognitie, het denken en de reflectie over het schrijfproces en het schrijfproduct. 'Inter-textual talk' zorgt ervoor dat leerlingen meer controle krijgen over het schrijven. Het linkt als het ware het lezen aan het schrijven en maakt leerlingen bewuster van structurele en linguïstische aspecten van het schrijven.

In Nederland is deze vorm van samenwerken bij het schrijven bijvoorbeeld terug te vinden in de aanpak van Stichting Taalvorming. In haar boek *Taal leren op eigen kracht* beschrijft Suzanne van Norden onder andere het werken met taalrondes en het (samen) redigeren van teksten. Bij een taalronde gaat een gesprekje in tweetallen of in de kleine kring vooraf aan het schrijven.

Schrijven is ingewikkeld. Het is een creatief, literair, communicatief, doelgericht, ambachtelijk, cognitief, voorbeeldvolgend, expressief en conceptualiserend proces. In dit artikel is benadrukt, dat het *leren* schrijven ook een sociaal proces kan zijn, waarbij leerlingen elkaar helpen en van elkaar leren. Onderzoek naar experimenten op dit terrein tonen bemoedigende resultaten. En als dat al niet een reden is om er zelf ook mee te gaan experimenteren, dan helpt misschien het feit dat kinderen het ook veel leuker vinden om samen een tekst te schrijven. Bovendien is er nog nooit een groep leerlingen geweest met een gezamenlijk writer's block.

Literatuur

- Fisher, Ros, Debra Myhill, Susan Jones & Shirley Larkin (2011). *Using Talk to Support Writing*. London: Sage.
- Norden, Suzanne van (2009). *Taal leren op eigen kracht*. Assen: Van Gorcum.
- Verheyden, Lieve (2010). *Achter de Lijn. Vier empirische studies over ontluikende stelvaardigheid*. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs, KU Leuven.